

Biljana Mišić Ilić / Vesna Lopičić

JEZIK, KNJIŽEVNOST, ZNAČENJE: JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

Biblioteka
NAUČNI SKUPOVI

Urednice:

Prof. dr Biljana Mišić Ilić

Prof. dr Vesna Lopičić

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr Bojana Dimitrijević

Akademski odbor:

Prof. dr Vesna Lopičić

Prof. dr Đorđe Vidanović

Prof. dr Biljana Mišić Ilić

Prof. dr Mihajlo Antović

Prof. dr Miloš Kovačević

Prof. dr Sofija Miloradović

Prof. dr Slávka Tomaščíková

Prof. Walter Epp

Prof. dr Colin Nickolosn

Prof. dr Yunichi Toyota

Prof. dr Snežana Bilbija

Prof. dr Marija Krivokapić

Sekretari konferencije:

Aleksandar Pejčić

Vladimir Figar

Recenzenti:

Prof. dr Sofija Miloradović

Prof. dr Snežana Bilbija

Prof. dr Vladimir Jovanović

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

**JEZIK, KNJIŽEVNOST, ZNAČENJE
JEZIČKA ISTRAŽIVANJA**

Zbornik radova

Urednice:
Biljana Mišić Ilić
Vesna Lopičić

Niš, 2016.

Recenzenti pojedinačnih radova:

Mihajlo Antović
Snežana Bilbija
Savka Blagojević
Ivan Cvetanović
Đorđe Vidanović
Snežana Gudurić
Mirjana Ilić
Vladimir Jovanović
Miloš Kovačević
Jelena Lepojević
Sofija Miloradović
Biljana Mišić Ilić
Mirjana Mišković Luković
Dragana Pavlović
Vladan Pavlović
Tvrko Prčić
Vladislava Ružić
Amira Sadiković
Dušan Stamenković
Ivana Stojanović Prelević
Violeta Stojičić
Violeta Džonić

SADRŽAJ

JEZIK, KNJIŽEVNOST, ZNAČENJE: JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

UVOD

Biljana Mišić Ilić, Vesna Lopičić ZNAČENJE OD REČI DO DISKURSA	11
---	----

I

ZNAČENJE: OD LEKSIKE DO GRAMATIKE

Predrag Novakov GRANICE ZNAČENJA: GLAGOLSKA SEMANTIKA I GLAGOLSKI VID	31
Vladislava Ružić SEMANTIČKA I SINTAKSIČKA VALENTNOST IMENICE VREME	43
Marija Vučković KONCEPT POSESIJE I SEMANTIKA GLAGOLA <i>GUBITI</i> I NJEGOVIH DERIVATA	59
Ivana Lazić-Konjik, Jovanka Milošević ZNAČENJE REČI DOM/KUĆA U SVAKODNEVNOM JEZIKU	73
Nataša Milanov O ZNAČENJU LEKSEMA <i>VATRA</i> I <i>OGANJ</i> U SRPSKOM JEZIKU	89
Ana Jovanović, Divna Tričković KONTRASTIVNI PREGLED SEMANTIČKIH PROŠIRENJA REČI „□” (USTA) U KINESKOM I JAPANSKOM JEZIKU I NJENA ULOGA U FORMIRANJU PIKTOFONETIKA	101
Jovana Jovanović KOMPONENTA VELIČINE KAO MOTIVATOR POGRDNOG ILI AFIRMATIVNOG ZNAČENJA LEKSEMA KOJIMA SE IMENUJE ČOVEK	113
Mariya Bagasheva-Koleva ANALYTIC AND SYNTHETIC DIMINUTIVE FORMATION IN ENGLISH, RUSSIAN AND BULGARIAN	131
Ana Halas OBRADA METAFORIČKIH ZNAČENJA U JEDNOM OPŠTEM I JEDNOM PEDAGOŠKOM REČNIKU ENGLESKOG JEZIKA	139
Stefan Pajović IRISH AND SERBIAN PLACE NAMES WITH A COMMON BASE	153
Milica Stojanović ZNAČENJE PREFIKSA <i>DO-</i> U POLIPREFIGIRANIM GLAGOLIMA	165

Aleksandra Janić SEMANTIČKE NIJANSE KOD VIŠEZNAČNIH IZVEDENIH PRIDEVA NA -(LJ)IV U SRPSKOM JEZIKU	177
Bojana Tomić O ZNAČENJU JEDNOG TIPA POZAJMLJENICA U SRPSKOM JEZIKU	189
Miloš D. Đurić ZNAČENJE I KOMPLEKSNI NOMINALI U DISKURSU ELEKTROTEHNIKE	201
Jasna Trajić ZNAČENJE SKRAĆENICA U INTERNET KOMUNIKACIJI	217
Snežana Gudurić U POTRAZI ZA IZGUBLJENIM ZNAČENJEM	231
Ivan Jovanović O SEMANTIČKOM ASPEKTU SEKSUALNOG ČINA U FRANCUSKOM I SRPSKOM JEZIKU	243
Gordana Ristić, Mirjana Zarifović ZNAČENJA LEKSEME <i>BLUT</i> / <i>KRV</i> U FRAZEOLGIZMIMA NEMAČKOG I SRPSKOG JEZIKA	255
Tamara Jevrić THE PORTRAIT OF WOMEN IN ENGLISH AND SERBIAN – A STUDY INTO THE MEANING OF WORDS THROUGH COLLOCATIONS	267
Predrag Mutavdžić, Ana Sivački, Anastassios Kampouris O MOGUĆNOSTI PRENOŠENJA FRAZEOLGIZAMA SA KOMPONENTOM VLASTITE IMENICE IZ SRPSKOG NA GRČKI, RUMUNSKI I ALBANSKI JEZIK (PRILOG SEMANTIČKOJ ANALIZI)	279
Meysun Gharaibeh Simonović 99 IMENA ARAPSKOG JEZIKA: BROJNOST I SLOJEVITOST NAPOREDNIH ODREDNICA I EPITETA ARAPSKOG JEZIKA	305
Nada Arsenijević PRILOG TUMAČENJU GENITIVA U SISTEMU OBJEKATSKIH PADEŽA	317
Jelena Lepojević i Danica Igić PADEŽNE FORME SA ZNAČENJEM MESTA I PRAVCA U SRPSKOM, RUSKOM I NEMAČKOM JEZIKU	333
Branimir Stanković ADJECTIVAL ASPECT IN SERBIAN – EPISTEMIC, PARTITIVE SPECIFICITY OR DEFINITENESS?	345
Violeta Stojičić THE MEANING OF QUALITY GROUP TEMPERERS IN THE CARDIFF GRAMMAR	355
Vladan Pavlović THE <i>WAY</i> CONSTRUCTION IN ENGLISH AND ITS TRANSLATION EQUIVALENTS IN SERBIAN	365

Mile Živković	
SEMANTIC CHARACTERISTICS OF SERBIAN AND ENGLISH LIGHT VERB CONSTRUCTIONS	377
Miloš Kovačević	
REČENICE S KONVERZIJOM PRIDJEVSKOG ATRIBUTA I PRILOŠKE ADVERBIJALNE ODREDBE	389
Boban Arsenijević	
TRI OPŠTA TIPRA ADNOMINALNIH ZAVISNIH KLAUZA	409
Tanja Rusimović	
ZNAČENJA ADJEKTIVNIH KLAUZA SA LIČNOM ZAMENICOM U ANTECEDENTU	419
 II	
ZNAČENJE U KONTEKSTU	
Zhanna Maslova	
MEANING, SENSE AND INFORMATIVITY IN METAPHORIC LANGUAGE	433
Ivana Stojković, Miljana Nikolić	
ZNAČENJE MEDIJSKIH PORUKA I SOCIJALNI KONTEKST	445
Velibor Petković, Milan Dojčinović	
TEHNOLOŠKI NAPREDAK MEDIJA KAO PREDUSLOV VIŠEZNAČNOSTI	457
Ivana Stojanović Prelević, Vladeta Radović	
ZNAČENJE PORUKE U PROPAGANDNOJ KOMUNIKACIJI	473
Dobrivoje Stanojević	
ZNAČENJE HUMORA I MEDIJSKI DISKURS	487
Melina Nikolić	
(C)OVERT MEANINGS OF INTERTEXTUALITY IN NEWS INTERVIEWS	497
Stefan Todorović	
ZNAČENJA I STILSKI EFEKTI EUFEMISTIČKIH PERIFRASTIČKIH IZRAZA U PUBLICISTIČKOM STILU	509
Strahinja Stepanov	
SERBIAN POLITICAL HOARDING: PRAGMALINGUISTIC AND SEMIOTIC ASPECTS	521
Sandra Stefanović	
KARIKATURA KAO MULTIMODALNO SREDSTVO U SLUŽBI ZNAČENJA ...	541
Vanja Miljković	
(DE)KOMPRESIJA KAO SEMANTIČKI MEHANIZAM U POLITIČKOJ KARIKATURI	557
Nina Manojlović	
FUZZY EXPRESSIONS IN LEGAL TEXTS	577

Jelica Tošić	
CREATING MEANINGS IN INTERSPACES – 'PLURALIZATION CONTINUED'	587
Snežana Grujić	
ПРОМЕНА РОДНОСТИ, ГОВОРНИ ЧИНОВИ И ЗНАЧЕЊЕ	599
Sanja Vuletić	
RODNE RAZLIKE KOMUNIKATORA I ZNAČENJE KOJE PRIPISUJEMO NJIHOVOM GOVORU	611
Ivan Stamenković	
THE INDIVIDUAL CONSTRUCTION OF MEANING THROUGH THE PERCEPTION OF IMPOLITENESS – THE ASPECTS OF FACE MOST FREQUENTLY ENDANGERED IN SERBIA	623
Katarina Milenković, Maša Mladenović	
NAME SYMBOLISM IN "HARRY POTTER"	637
Jasmina Đorđević	
TRANSLATION ISSUES: BRIDGING MEANING IN POLITICALLY SENSITIVE TEXT	649
Milena Sazdovska-Pigulovska	
THE IMPACT OF LITERAL AND FREE TRANSLATION ON THE RE-CREATION OF MEANING.....	663
Olga Panić Kavgić, Aleksandar Kavgić	
TEDI JE U BIZNISU: KAKO GREŠKE U PREVODU <i>PEPE PRASETA</i> <i>I TRAKTORA TOMA</i> UTIČU NA ZNAČENJE	673
Kimeta Hrnjak Hamidović, Ivana Nešić	
ULOGA REČNIKA U NASTAVI PREVOĐENJA NA UNIVERZITETSKOM NIVOU	687
Slobodanka Gligorić	
THE INFLUENCE OF LANGUAGE POLICY AND SOCIO-POLITICAL CONTEXT ON INTERPRETING THE MEANING OF STUDENT AUTONOMY – THE TEACHERS' PERSPECTIVE	701
Nadežda Silaški, Tatjana Đurović	
THE MEANING OF MOTIVATION IN ESP AT TERTIARY LEVEL	715
Maja Stanojević Gocić	
INFERRING THE MEANING OF UNKNOWN WORDS AS A READING STRATEGY IN ESP COURSE	727
Jelena Mllovanović	
EFL LEARNERS' IDIOM COMPREHENSION: PROCESSING STRATEGIES AND FACILITATING FACTORS	739
Radmila Bodrić	
ULOGA ZNAČENJSKO-KOMUNIKATIVNOG KONTEKSTA U NASTAVI GRAMATIKE ENGLESKOG JEZIKA – POGLED IZ UGLA UČENIKA	751

Sabina Halupka-Rešetar	
TESTING EFL LERNERS' UNDERSTANDING OF CONVERSATIONAL IMPLICATURE	771
Danica Jerotijević Tišma	
SERBIAN EFL LEARNERS' UTTERANCE MEANING INTERPRETATION BASED ON INTONATION CUES	785
Bojana Jakovljević, Nataša Milićević	
COMPREHENSION OF NATURAL AND SYNTHESIZED SPEECH: THE INFLUENCE OF SYNTAX-PROSODY INTERFACE	799
Maja Marković , Tanja Milićev	
SYNTHETIC AND NATURAL SPEECH INTELLIGIBILITY AND COMPREHENSION: EFFECTS OF PROSODY	809

KONCEPT POSESIJE I SEMANTIKA GLAGOLA *GUBITI* I NJEGOVIH DERIVATA¹

Sažetak: Glagol *gubiti* ima vrlo složenu i razgranatu semantiku, sa značenjima koja su tokom vremena menjala mesto u hijerarhijskoj strukturi. U ovom radu se razmatraju neki aspekti njegovog danas dominantnog značenja 'gubiti' koje s etimološkog staništa nije izvorno, već sekundarno. Koncept posesije je bitan za značenjski kompleks 'gubiti' zato što su mnogi tipovi posesivnih odnosa (od prototipičnih pa do onih sa margine kategorije posesije) prisutni kao presupozicija u razmatranom semantičkom sadržaju. Jednostavnije rečeno, sve što se gubi moralo se prethodno, na neki način, imati. Cilj rada je da se osvetle paralele u semantičkom razvoju posesivnih konstrukcija i glagola *gubiti*, kao i specifičnosti pojedinih podznačenja u okviru semantike 'gubiti' koje se mogu dovesti u vezu sa različitim tipovima relacija između posesora i posesuma. Pored značenja glagola *gubiti* analizirana je i semantika nekih njegovih derivata.

Ključne reči: posesija, semantika, kognitivna lingvistika, etimologija, srpski jezik, glagol *gubiti*

1. Semantika glagola *gubiti* i njegovih derivata – sinhronijski i dijahronijski pogled

Na sinhronijskom planu glagol *gubiti*² se, zajedno sa svojim derivatima, odlikuje vrlo složenom i razgranatom semantikom, kao što pokazuju sledeći primeri preuzeti iz PMC³ s.vv. *žyōumu*, *uzzyōumu*: *gubiti krompire* 'ostajati bez čega što se imalo, zaturati', *izgubiti kišobran* 'prestati imati kao svojinu usled zaboravljanja', *izgubiti ruku, ugled* 'nemati više mogućnosti služiti se čime (u fizičkom ili moralnom smislu)', *izgubiti brata* 'biti odvojen od koga njegovom smrću', *gubiti na kartama* 'trpeti neuspeh', *izgubiti bitku, partiju* 'biti pobeđen', *izgubiti put* 'zalutati', *gubiti na megdanu* 'ubijati', *izgubiti nekome sreću* 'upropastiti', *gubiti vreme* 'sedeti zaludan; raditi nepotreban posao', *gubiti glavu* 'ginuti; zbunjivati se', *gubiti iz vida* 'zaboravljati, previdati', *gubiti u nečijim očima* 'ne biti više cenjen i poštovan kao pre', *gubiti se* 'nestajati, biti sve manje vidljiv; ostajati bez svesti, prisebnosti; postajati

¹ Rad je urađen u okviru projekta 178007: *Etimološka istraživanja srpskog jezika i izrada Etimološkog rečnika srpskog jezika*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Glagol *gubiti* ima i reflektivni oblik *gubiti se*, ali budući da se semantika refleksiva neće podrobnije razmatrati, glagol se navodi u redukovanoj formi *gubiti* umesto potpune *gubiti (se)*.

³ Primeri i definicije značenja se navode u prilagođenom, skraćenom vidu.

beznačajan; telesno slabiti; ne snalaziti se u nečemu; jedan drugog ubijati', *izgubiti se* 'nestati; zbuniti se; zalutati' itd.

Gledano sa dijahronijskog stanovišta, glagol *gubiti* karakterišu velike promene u hijerarhijskoj strukturi značenja. Rekonstrukcija njegove semantičke evolucije, ostvarena primenom komparativno-istorijskog metoda, otkriva da njegovo danas dominantno značenje 'gubiti, perdere' nije i s etimološkog stanovišta izvorno, prvobitno, već je, zapravo, sekundarno.

Koje je onda značenje etimološki primarno i kakav je njegov status danas? Prema podacima iz etimoloških rečnika slovenskih jezika, *gubiti* vodi poreklo od praslovenskog glagola **gubiti*, koji je srodan s praslovenskim glagolima **gъbnŋti* 'savijati' (odakle srpsko-hrvatsko -*gnuti* u *nagnuti*, *sagnuti* i sl.) i **gybnŋti* 'nestajati, propadati, ginuti' (odakle srpsko-hrvatsko *ginuti*), i pripada kategoriji kauzativa sa rekonstruisanim primarnim značenjem 'dovoditi do propasti, nestajanja, uništavati, ubijati' i sekundarnim značenjem 'gubiti, tritati zbog nepažnje' koje je prisutno u većini slovenskih jezika (ЭССЯ 7: 166; SP 8: 297–298). U savremenom srpsko-hrvatskom jeziku, ova druga semantička realizacija je dominantna, dok je izvorno značenje potisnuto na periferiju, što pokazuje i leksikografska obrada glagola *gubiti* u PCA, gde se kao prvo, osnovno značenje navodi 'nepažnjom zaturati', dok je značenje 'ubijati, upropašćivati' dato tek pod tačkom 6, i to sa kvalifikatorom zastarelo i narodno. Treba dodati da, sudeći prema podacima iz PMC, stvari drugačije stoje s nekim prefigiranim oblicima. Tako se u ovom rečniku kao prvo značenje glagola *pogubiti* navodi izvorno 'lišiti života, ubiti, smaknuti, usmrтити', a zatim sledi 'izgubiti jedno za drugim, postepeno', 'izgubiti mnogo, sve' itd. Inače je poznato da tvorbeni derivati neretko bolje čuvaju primarno etimološko značenje ili njegove tragove nego što je to slučaj sa samom motivnom reči (Толстая 2008: 176).

Ako se posmatra značenje 'gubiti' na širem slovenskom planu, uočavaju se dve stvari: prvo, da ono nema neki opšteslovenski leksički eksponent, budući da slovenski jezici tu iskazuju različite preference, up. za glagole koji ne potiču od praslovenskog **gubiti* npr. rusko *терять*, češko *tratit*, poljsko *tracić* (pored *gubić*), i drugo, da se pomenuto značenje uvek javlja kao sekundarno i to najčešće uz glagole kojima se primarno referiše na neku aktivnost destruktivnog karaktera.⁴

Postavlja se pitanje kako se iz primarnog značenja 'uništavati' razvilo sekundarno 'gubiti'. Može se pretpostaviti da su takav razvoj omogućili konteksti u kojima su agens i pacijens istovremeno u ulozi posesora i posesuma: kada uništava nešto što mu na neki način pripada, agens ujedno ostaje bez toga, tj. gubi ga. Nastanak sekundarnog značenja je, dakle, mogao biti vezan za kontekste u kojima uništenje implicira gubitak. Do osamostaljivanja tog drugog značenja moglo je zatim doći usled metonimijskog pomeranja fokusa sa uzroka (uništenje) na posledicu (gubitak). U novom značenju posesivni odnos dobija na značaju, dok komponenta destrukcije i agentivno obeležje posesora više nisu obavezni: uzrok gubitka može biti i nešto drugo sem uništenja, a i onda kada posredi jeste destrukcija, njen vršilac ne mora

⁴ Slovenska onomasiološka slika za 'gubiti' dobro se uklapa u širu indoevropsku koju sažima K. D. Bak: "Words for 'lose' mostly reflect such notions as 'destroy, injure' or 'let loose, let go, throw away', in a few cases 'rub' (through 'rub out, wear out')" (Buck 1949: 766).

biti posesor. U ponuđenoj hipotezi o semantičkom razvoju glagola *gubiti* dotičem se pojma posesije, pa ću sada razmotriti detaljnije zašto je taj koncept bitan za značenje 'gubiti'.

2. Koncept posesije i semantika glagola *gubiti* i njegovih derivata

Prethodno je rečeno da je posesivna relacija relevantna za, po poreklu, sekundarno, a danas osnovno značenje glagola (*iz*)*gubiti* čija je opisna leksikografska definicija 'presta(ja)ti znati gde se nalazi nešto čime se raspolagalo, što je negde zaboravljeno, nehotice ispušteno i sl.' (up. PCA s.v. *uzzyđumu*). U pitanju je složen semantički kompleks u kome se spajaju saznavno-opažajna komponenta ('prestati znati gde se nalazi nešto') i ideja posesije ('nešto čime se raspolagalo'). Posesivna komponenta ima presupozicijski karakter: kada neko izgubi nešto, pretpostavka je da je on prethodno, na neki način, imao to što je izgubio.⁵ Načini na koje se nešto može posedovati vrlo su različiti, o čemu će malo kasnije biti više reči, pa glagol *gubiti* veliki deo svoje značenjske razgranatosti duguje tome što su mnogi tipovi posesivnih odnosa (od prototipičnih pa do onih koji se nalaze na periferiji kategorije posesije) prisutni kao presupozicija u njegovom semantičkom sadržaju. Može se pomenuti i lokalistički pogled na mesto glagola *gubiti* u okviru semantičke kategorije posesije koje se određuje posredstvom njegovih relacija s glagolima *imati* i *dobiti*: ovi glagoli se tumače kao posesivne konstrukcije koje referišu o različitim dinamičkim aspektima lokalizacije — ablativnom, lokativnom i adlativnom (Piper 2001: 116). Tako se glagol *gubiti* može posmatrati kao eksponent kategorije posesije s ablativnom semantičkom komponentom.

3. Tipovi posesivnih odnosa – centar (prototip) i periferija

Važnost koncepta posesije proističe iz uloge koju iskustvo posedovanja ima u psihološkom i socijalnom pogledu: „the feeling experience of possession is no less than the cornerstone of our conscious lives, possibly also the source of our morality, the origin of the conscientiousness that links us to others in some ethical way“ (Rochat 2014: 21). Često se ističe da je posesija pojam krajnje nezahvalan za definisanje (Taylor 1995: 202; Langacker 1995: 51; Heine 1997: 1; Mazzitelli 2015: 9), a zašto je to tako, postaje jasno nakon uvida u vrlo razudenu semantičku strukturu jezičkih sredstava kojima se ovaj koncept iskazuje. I. Grickat, opisujući značenja s.-h. glagola *imati*, navodi da se kao posesija mogu razumeti: 1. držanje pri sebi nečega i vlast nad nečim što je uvek potčinjeno, prisutno i neodvojivo, kao svojstvo, organ tela (*imati nos, glas*); 2. ono što je odvojeno od čoveka, ali je u njegovoj vlasti (*imati prsten, lulu, psa*); 3. prolazne osobine i pojave, telesne, pa i duhovne, koje se u datom trenutku ne

⁵ Uopšte uzev, "[d]ispossession is the counterpart of possession. Both are co-defined like two sides of the same coin" (Rochat 2014: 8).

mogu odvojiti od čoveka, kao da su njegov deo (*imati apetit, zauške; imati zadovoljstvo, muku*); 4. ono što se po nekim uvreženim običajima i konvencijama shvata kao predmet svojine, iako o pravom vlasništvu ne može biti reči (*otac ima dete; onda i dete ima oca*); 5. neposredna blizina, služba nečega što ne mora ni u kojoj meri biti predmet svojine (*ima tuđe cipele na nogama; ako ovde svratimo, imaćemo bar krov nad glavom dok ne prestane kiša*); 6. odnos između subjekta i bilo kakvog drugog predmeta ako kod subjekta postoji zainteresovanost, stav prema predmetu, tj. subjekat poseduje ono što je u sferi njegovog saznanja, njegovog posmatranja, njegovih potreba, osećanja i sl., što može biti i mimo i protiv njegove volje (*od prvoga imamo praznike, imali smo stalno lepo vreme, ima neprijatelje, imate voz u pet sati* i sl.); 7. i druge još apstraktnije stvari, figurativno prema stalnom ili privremenom posedovanju fizičkih predmeta (*Tebi ima tek šesnaest godina* (Maglajlić), *imati dva metra dužine, imati nedostatke, imati predosećanje* prema *imati dugu kosu, imati džepove na kaputu*); 8. pripisivanje stvarima onoga što one uopšte mogu 'imati' kao kvalitet i sl. (*sunce ima ogromne dimenzije, taj događaj ima veliki značaj* itd.) (Grickat 1961: 69–70).

Ova sažeta a opet vrlo minuciozna analiza obuhvata, i to redom od najtipičnijih slučajeva do udaljenih ekstenzija, mnoge bitne tipove posesivnih odnosa po različitim osnovama klasifikacije (neotuđivu – otuđivu,⁶ konkretnu – apstraktnu, stalnu – privremenu, živu – neživu posesiju), a takođe i sve važnije faktore koji utiču na to da se odnos između dva entiteta konceptualizuje kao posesivni, kao što su vlast i kontrola posednika nad posedovanim, njihova blizina, funkcionalna vrednost posesuma, zainteresovanost posedora itd.⁷ Sve ovo je predmet razmatranja i novijih radova posvećenih ovoj temi.

Posesija i jezička sredstva kojima se ona izražava opsežno su ispitivani u okviru različitih teorijskih orijentacija (za pregled istraživanja up. Митковска 2005: 16–36; Stolz et al. 2008: 3–9; za slavistička proučavanja up. npr. Калнынь/Молошная 1986: 132–247; Головачева et al. 1989). Ja sam za analizu nekih aspekata semantike glagola *gubiti* teorijski oslonac našla u radovima koji posesiji pristupaju sa stanovišta kognitivne lingvistike, pa ću ukratko izložiti njihove nalaze, zasnovane na teoriji prototipa, o tome kako je organizovana ova kategorija. Polazeći od toga da je u pitanju prototipski organizovan koncept, Dž. Tejlor izdvaja nekoliko karakteristika koje odlikuju prototipičnu posesiju: 1. posesor je određeno ljudsko biće; 2. posesum je određena konkretna stvar (obično neživa) ili skup takvih stvari; 3. odnos je isključivo jednostruk u smislu da za svaki posesum postoji samo jedan posesor; 4. posesor ima pravo da se koristi posesumom, dok je drugim ljudima za to potrebna njegova

⁶ Neotuđiva i otuđiva posesija imaju suštinski različito značenje s egzistencijalnog stanovišta (Rochat 2014: 79), u ontogenetskom pogledu iskustvo prve vrste posesivnog odnosa prethodi iskustvu druge (id. 178–203), a jezici i tradicije u različitim kulturama notiraju tu razliku na različite načine (id. 79–81, Гамкрелидзе/Иванов 1984: 289–291; Heine 1997: 10–25; Stolz et al. 2008). O razlikama u upotrebi pojedinih s.-h. posesivnih konstrukcija prilikom označavanja ta dva tipa posesije, v. Matasović 2002; Пипер et al. 2005: 683, 690, 692, 697, 699.

⁷ Up. svojstva posesije koja B. Hajne izdvaja kao često navođena u zaista obimnoj literaturi o ovoj temi, a koja tačno odgovaraju činionicima koje je uočila I. Grickat: „some kind of control of the possessor over the possessee“, „contiguity of location or spatial proximity between possessor and possessee“, „schema of interest or involvement“ (Heine 1997: 3).

dozvola; 5. posesor stiče pravo nad posesumom na osnovu transakcije (npr. kupovine, poklona, nasleđivanja); 6. posesor je odgovoran za posesum, tj. očekuje se da se brine o njemu i da ga održava u dobrom stanju; 7. posesor i posesum su u blizini jedno drugog; 8. odnos posesije je dugoročan (Taylor 1995: 202–203). Posesivnim konstrukcijama (on konkretno razmatra engl. posesivni genitiv) izražavaju se, međutim, i mnoge druge vrste odnosa između dva entiteta koje predstavljaju ekstenzije u odnosu na prototipičnu posesivnu relaciju, jer se u njima i dalje može prepoznati bar neka od navedenih karakteristika (Taylor 1995: 203–204).

Neke od relacija na koje se referiše posesivnim konstrukcijama naveo je R. Lanaker u podužoj listi⁸ (uz komentar da ona i dalje nije iscrpna), pri čemu status prototipa – po njegovom mišljenju, policentričnog – imaju prve tri relacije naznačene u napomeni: posedovanje, srodstvo i odnos deo – celina (pre svega, delovi tela) (Langacker 1995: 56–57).

Prema B. Hajneu, osnovni tipovi posesivnih relacija jesu: 1. fizička posesija koja podrazumeva fizičku vezu između posedora i posesuma, 2. privremena posesija u slučajevima kada posesor raspolaže posesumom, ali ga ne može smatrati svojim vlasništvom, 3. stalna posesija koja podrazumeva da je posesum u posedu posedora, 4. neotuđiva posesija označava da se posesum poima kao neodvojiv od posedora, npr. kao deo tela ili kao rođak, 5. apstraktna posesija u slučajevima kada posesum nije vidljiv ili opipljiv, 6. neživa neotuđiva posesija, pod kojom se često podrazumeva odnos deo – celina, odnosi se na situacije u kojima je posesor inanimatan, a posesum neodvojiv od njega, 7. neživa otuđiva posesija kada je posesum odvojiv od inanimatnog posedora (Heine 1997: 34–35). Primenivši maločas pomenute Tejlorove parametre za procenu prototipičnosti — konkretno one koji su ovde navedeni pod 1, 2, 4, 7. i 8. — Hajne zaključuje da stalna posesija pokazuje najveći stepen prototipičnosti, da su fizička, privremena i neotuđiva posesija nešto dalje od prototipa, dok su na konceptualnoj periferiji tipovi apstraktne i nežive posesije, pri čemu najdalje od prototipa stoji podtip nežive otuđive posesije (Heine 1997: 39–40).

Oslanjajući se na istraživanja Lanakera i Hajnea, M. Nomači dolazi do zaključka da je kategorija posesije bicentrična jer njen prototip čine stalna i živa neotuđiva posesija i ukazuje još na to da i prototipični tipovi posesivnih odnosa mogu i sami biti prototipski organizovani (Номачи 2006: 166–168).

L. Stasen izdvaja četiri posesivna podtipa: 1. otuđivu, 2. neotuđivu, 3. privremenu ili fizičku i 4. apstraktnu posesiju⁹ i na osnovu dva parametra (stalni kontakt ili

⁸ Tako posesoru posesum može biti: 1. nešto što poseduje (*his Porsche*), 2. srodnik (*your aunt*), 3. deo (*my knee*), 4. nešto što mu pripada, ali nije u njegovom vlasništvu (*the baby's crib*), 5. nešto čime rukuje, upravlja (*her rook*), 6. osoba sa kojom je na neki način povezan (*our waiter*), 7. skupina kojoj pripada (*their group*), 8. nešto što mu je na raspolaganju (*my office*), 9. fizička osobina (*his height*), 10. duhovno svojstvo (*her equanimity*), 11. stalna lokacija (*our neighborhood*), 12. privremena lokacija (*my spot*), 13. stanje, okolnosti (*your predicament*), 14. aktivnost koju je izvršio (*Oswald's assassination*), 15. aktivnost koju je pretrpeo (*Kennedy's assassination*), 16. nešto što je izabrao (*your candidate* [tj. onaj koga podržavaš]), 17. nešto što mu služi, ispunjava određenu funkciju (*our bus*), 18. nešto čemu je domaćin (*the dog's fleas*) (Langacker 1995: 56–57).

⁹ Tip posesije sa neživim posesorom tretira kao sekundarnu, metaforičku ekstenziju (Stassen 2009: 17, napomena 13).

blizina između posesora i posesuma i kontrola posesora, koji je tipično čovek, nad posesumom) status prototipa dodeljuje otuđivoj posesiji, dok na periferiju smešta apstraktnu posesiju (Stassen 2009: 16–20).

L. G. Maciteli smatra da je prototipična posesivna relacija posedovanje, vlasništvo, da prirodu posesije definišu pored Stassenova dva parametra i treći – vreme u smislu vremenskog trajanja posesivne relacije, i predlaže sledeću klasifikaciju posesivnih značenja zasnovanu na binarnom variranju četiriju karakteristika¹⁰: 1. otuđiva stalna posesija (posedovanje, vlasništvo), 2. privremena posesija, 3. posesija koja se tiče delova tela, 4. apstraktna posesija, 5. socijalna posesija (koja može biti neotuđiva kada uključuje srodničke i bračne odnose i otuđiva kada se odnosi na nesrodničke odnose), 6. neživa posesija (koja može biti neotuđiva kada obuhvata odnose tipa deo – celina i apstraktna sa neživim apstraktnim posesorom),¹¹ i 7. fizička posesija¹² (Mazzitelli 2015: 14–32).

4. Dijahronijski razvoj posesivnih konstrukcija i glagola *gubiti*

Lanaker ističe da su se posesivni glagoli, po pravilu, razvili od glagola sa konkretnim značenjima kao što su 'zgrabiti, uhvatiti', 'držati',¹³ u kojima se odražava arhetipsko iskustvo upravljanja, rukovanja fizičkim predmetima, i da je primenom tih glagola na nove i nove situacije pojam upravljanja, kontrole i prenosa energije postajao sve apstraktniji ili manje izrazit (Langacker 1995: 63–64).

Hajne takođe naglašava da posesija spada u srazmerno apstraktne konceptualne domene i da se oslanja na bazična iskustva, ali, budući da je njegovo istraživanje tipološki orijentisano, on izdvaja ukupno osam izvornih šema pomoću kojih objašnjava dijahronijski razvoj posesivnih konstrukcija predikatskog tipa u mnogim jezicima sveta. Gorenavedenom Lanakerovom opisu razvoja posesivnih glagola odgovara akciona izvorna šema (Action Schema) koju opisuje formula 'X uzima Y' → 'X ima, poseduje Y' (Heine 1997: 45–47).

Ovo jasno pokazuje da posesivne konstrukcije nisu bazične, izvorne, već da su nastale od izraza koji imaju neposesivna značenja (Heine 1997: 76). S obzirom na to da glagol *gubiti* ima u svom semantičkom sadržaju posesivnu komponentu, njegova bi semantička evolucija mogla biti uporediva s obrascima razvoja posesivnih konstrukcija. Tako se uočava sledeća paralela: u oba slučaja je došlo do razvoja apstraktnijeg posesivnog značenja ('imati' / 'gubiti') iz konkretnog značenja delovanja ('hvatati' i sl. / 'uništavati') putem metonimijskog pomeranja fokusa sa uzroka

¹⁰ Te karakteristike su: 1. +/- ljudski kao svojstvo oba člana relacije, 2. +/- apstraktan, 3. +/- otuđiv (2. i 3. su obeležja posesuma) i 4. +/- stalan, što je odlika same relacije.

¹¹ Hajneova kategorija nežive otuđive posesije je isključena jer se interpretira kao deo domena lokacije, a ne posesije (Mazzitelli 2015: 25, 28).

¹² Fizička posesija se tumači kao prelazni tip koji više spada u kategoriju lokacije nego posesije (Mazzitelli 2015: 26–28).

¹³ Takva semantička evolucija je karakteristična i za srpsko-hrvatski glagol *imati*, up. Grickat 1960: 67, Grković-Major 2011: 40, 46–47. Za indoevropske paralele v. Гамкрелидзе/Иванов 1984: 225, 289.

na posledicu¹⁴, kao i do smanjivanja stepena agentivne kontrole. Ukoliko usvojimo Hajneov sistem šema i formula, semantičku promenu do koje je došlo kod glagola *gubiti* možemo opisati formulom 'X uništava Y' → 'X gubi Y' koja korespondira sa Hajneovom akcionom šemom čija je formula 'X uzima Y' → 'X ima, poseduje Y' (up. Heine 1997: 47–50).

5. Tipovi posesivnih odnosa i semantička analiza glagola *gubiti* i njegovih derivata

Ovom prilikom ću ukazati na specifičnosti pojedinih značenja u okviru semantike 'gubiti' koje se mogu dovesti u vezu sa različitim tipovima relacija između posedora i posesuma. Ukoliko razmotrimo pojedine gorenavedene primere upotrebe glagola *gubiti* i *izgubiti* (t. 1), ustanovimo da se značenja koja oni ilustruju temelje na različitim vrstama posesivnih odnosa, npr. *izgubiti kišobran* reflektuje otuđivu posesiju, *izgubiti ruku* neotuđivu posesiju koja se odnosi na delove tela, *gubiti vreme*¹⁵ apstraktnu posesiju itd.

5.1. Značenje 'gubiti osobu'

Sledeći primeri izražavaju opšte značenje '(iz)gubiti', koje se u svakom primeru modifikuje pomoću specifične značenjske komponente ili implikacije. Zajedničko im je to što podrazumevaju posesivni odnos u kome su i posesor i posesum osobe. Uslov za uspostavljanje posesivnog odnosa ovog tipa jeste postojanje biološke, emocionalne, ekonomske ili socijalne veze neke druge vrste među ljudima, odnosno različite vrste interpersonalnih odnosa konceptualizuju se i izražavaju kao posesivne relacije, up. npr. *imati sestru / prijateljicu / dobavljača, moj otac* itd.

1. *Predstavljena je ideja za novi dron 'Friend Finder' koji vam može pomoći da nađete svoje prijatelje ako ih slučajno izgubite u gužvi na festivalu* (Budućnost pred vratima: evo kako ćete tražiti prijatelje koje ste izgubili u gužvi, <http://onlyclubbing.com/vesti/buducnost-pred-vratima-evo-kako-cete-traziti-prijatelje-koje-ste-izgubili-u-guzvi> [2. 9. 2015]).

2. *Moja bolka nije od boles nego o[d]-tugu za dete što sam izgubila* Crna Trava (Стојановић 2010: 71 s.v. *болка*)¹⁶

¹⁴ Up. sledeće opise prenošenja fokusa na ishod, rezultat u akcionoj šemi: „Givon characterizes the evolution of the Action Schema thus: 'Most commonly, a "have" verb arises out of the semantic bleaching of active possession verbs such as "get", "grab", "seize", "take", "obtain" etc., whereby the sense of "acting to take possession" has been bleached, leaving behind only its *implied result* of "having possession" (Givon 1984: 103; 1993, 1:145)“ (Heine 1997: 47). Slično tumačenje sreće se i kod drugih autora, up. „...the notion of possession is seen as an outcome of some previous act of acquisition. In other words, because of its very nature the notion of possession is seen as an aftermath, as a result“ (Hirtle 1969: 25).

¹⁵ Za značenje up. i *dàngubiti, dànguba / dānguba* i sl., *gubivrijeme* 'besposličar, zaludna osoba' (PCA).

¹⁶ Up. i značenje derivata *gubit* u primeru: *To su Miličina dva brata što su također izgubila majku ali im se ne vidi na licu ni na odeći taj gubit* Đ. Zvekić (PCA s.v. *згубити*).

3. *Na svetskom vašaru Sent Luis 1904. godine, Enrest (sic) Hamvi ulični prodavac sladoleda ostao je bez čaša za tu poslasticu. Kako ne bi izgubio mušterije, on se dosetio da od vafila napravi ono što danas zovemo kornet* (Hrana koja je slučajno nastala, a odličnog je ukusa, <http://arhiva.24sata.rs/vesti/svet/vest/hrana-koja-je-slucajno-nastala-a-odlicnog-je-ukusa/print/42694.phtml> [8. 4. 2015]).

Prvi primer ilustruje značenje koje sadrži perceptivno-saznajnu komponentu, drugim rečima, neko je prethodno imao nekoga u svom opažajno-saznajnom polju (tj. video je ili znao gde se nalazi), a potom je prestao da ga ima. Značenje druga dva primera nema ovu semantičku komponentu, već se svodi na čistu posesiju i može se definisati kao 'prestati biti u određenom odnosu s nekim, prestati imati neku vrstu odnosa s nekim', što je specifična realizacija opšte semantike 'neko je učinio (češće, dozvolio ili mu se to dogodilo) da nešto ili neko prestane da bude u njegovom posedu ili pod njegovom kontrolom'.

U vezi s ovim značenjem, treba ukazati na to da postoje razlike u implikacijama koje ima gubitak srodnika (v. 2. primer) i drugih osoba (v. 3. primer). Naime, prekid odnosa u prvom slučaju implicira da je osoba u ulozi posesuma umrla, u drugom slučaju takva implikacija izostaje: smrt je samo jedna od okolnosti koje su mogle da dovedu do okončanja odnosa koji nisu zasnovani na srodstvu. Pomenute razlike u implikacijama proističu iz različite prirode posesivnih odnosa između srodnika i nesrodnika. Naime, srodnički odnosi imaju poseban status. Pošto su konstantni i s obzirom na to da posesor nad njima nema kontrolu, u smislu da ih ne može raskinuti po svojoj volji (na primer, ako neko ima sestru, imaće je sve do svoje ili njene smrti), oni se ubrajaju u prototipične slučajeve neotuđive posesije (Heine 1997: 10; Stassen 2009: 18–19). Budući da srodnički odnosi traju doživotno, njihov prekid implicira smrt osobe koja se konceptualizuje kao posesum.

S druge strane, nad drugim vrstama interpersonalnih relacija posesor ima kontrolu u tom smislu što ima slobodu izbora prilikom njihovog uspostavljanja i što može da odlučuje o njihovom trajanju. Prema tome, nesrodnički odnosi ne spadaju u neotuđivu posesiju i stoga iskazi poput 3. primera ne sadrže implikaciju o smrti osobe u ulozi posesuma.¹⁷

Treba, međutim, imati u vidu da se srodstvo i srodnički odnosi ne svode samo na biološku datost, već da imaju vrlo važna sociokulturna značenja koja se reflektuju i u jeziku. O tome svedoče primeri u kojima se pomenuta implikacija ne realizuje, poput naslova vesti:

Kristina se odrekla Aleksandre: Ja sam sestru izgubila pre 20 godina, ona mene danas! (<http://arhiva.alo.rs/v-i-p/estrada/kristina-se-odrekla-aleksandre-ja-sam-sestru-izgubila-pre-20-godina-ona-mene-danas/69130> [10. 8. 2015]).

¹⁷ Vratimo se sada na kategoriju socijalne (otuđive i neotuđive) posesije u klasifikaciji posesivnih značenja L. G. Maciteli (t. 3). Na osnovu analize svog materijala ona je zaključila da distinkcija unutar kategorije socijalne posesije nije relevantna u beloruskom i litavskom (v. Mazzitelli 2015: 199). Ovde razmatrani primeri pokazuju da data distinkcija, premda nije univerzalna, za s.-h. jezik jeste relevantna. U ovom slučaju ta relevantnost se očituje u značenjskom variranju, dakle, na planu leksičke semantike, dok se u islandskom, kako navodi Maciteli oslanjajući se na podatke iz rada T. Štolca, ona ispoljava na paradigmatском planu, tj. u izboru leksičke jedinice: u slučaju socijalne neotuđive posesije koristi se glagol *eiga* 'imati', a u slučaju socijalne otuđive posesije istoznačni glagol *hafa* (id. 32, napomena 9).

Naime, jasno je da u ovom slučaju do prekida odnosa nije dovela smrt srodnika. Međutim, primeri poput ovog ne predstavljaju izuzetak od pravila zato što se u njima termini srodstva ne javljaju u svom osnovnom značenju. Usled tog semantičkog pomeranja interpersonalni odnosi se ne konceptualizuju kao neotuđiva posesija, te iz tog razloga izostaje opisana implikacija. Tako u gorenavedenom naslovu semantičko težište termina *sestra* nije na njegovom primarnom denotativnom značenju 'kći istih roditelja u odnosu prema drugoj deci tih roditelja' već na konotativnom 'bliska, duhovno srodna ženska osoba' (up. PMC s.v. *cècempa*). Stoga posredi nije gubitak biološki srodne osobe (što se može desiti samo usled njene smrti), već lošim odnosima uzrokovan prestanak bliskosti i prekid jake emocionalne povezanosti karakteristične za sestrinski odnos među osobama koje ostaju i dalje u biološkoj vezi.

5.2. Značenje 'propustiti, ne iskoristiti, ostati iza nečega što je izmaklo, ne stići, ne zateći (obično prevozno sredstvo)'

Ovo značenje ilustruju sledeći primeri:

Pa, trebalo bi da pođemo sad. Ne smem da izgubim izletnički voz prevod Ž. Simića, Izgubio sam jutarnji autobus, pa sam sledeći čekao čitava dva sata Red. (PCA s.v. *uzzyōumu*)

Upotreba glagola *izgubiti* u ovom kontekstu upućuje na to da se čovek i prevozno sredstvo koje propusti konceptualizuju kao posesor i posesum, ali je jasno da je reč o posebnoj vrsti posesivne relacije koja je dosta udaljena od posedovanja sensu stricto. Izneću stavove nekoliko autora koji opisuju taj tip posesivnog odnosa. On može biti iskazan nominalnim sintagmama i predikatskim konstrukcijama.

Prema Lanakeru, sintagme poput engl. *our bus* iskazuju relacije između čoveka i različitih predmeta koji ispunjavaju određenu funkciju, koji mu nečemu služe (Langacker 1995: 57). Piper značenje s.-h. izraza *njegov trolejbus* opisuje kao vrstu otuđive posesije koja se odnosi na redovno korišćenje (Пипер et al. 2005: 682). Tejlor ističe da se neprototipična vrsta posesivnog odnosa koju odražava engl. sintagma *John's train* u značenju 'voz kojim Džon putuje' zasniva na karakteristici posesivne relacije koja se tiče prava posednika da koristi posedovano, s tim što su ta prava u ovom slučaju ograničena i svakako nisu ekskluzivna (Taylor 1995: 203), up. 4. karakteristiku u gorenavedenoj Tejlorovoj listi (t. 3).

Kako je maločas rečeno, posesivna relacija ove vrste može se izraziti i predikatskom konstrukcijom, up. *Imate voz u pet sati, Imam autobus u tri*. Prvi iskaz I. Grickat navodi kao primer posesivne konstrukcije u kojoj se kao posesum konceptualizuje nešto što je u sferi subjektivnog interesovanja, potrebe i sl. (Grickat 1961: 69). Drugi iskaz M. Ivić interpretira na sledeći način: 'postoji autobus koji polazi u tri, a kojim se ja služim' (Ivić 2008: 188). Semantiku konstrukcija ovog tipa u južno-slovenskim jezicima razmatrala je i S. Kordić koja zaključuje da one imaju strukturu tipičnu za posesivnu upotrebu glagola *imati*, a da im je, kako je već konstatovala M. Ivić, značenje egzistencijalno sa dodatnom dispozicionom komponentom 'stoji na raspolaganju; može se iskoristiti', tj. da zajedno s postojanjem nečega izražavaju i

moгуćnost da to nešto neko iskoristi (Kordić 2002: 150–151).¹⁸

5.3. Značenje 'gubiti delove tela'

Do sada su u ovom radu rezultati ispitivanja različitih aspekata posesije korišćeni za osvetljavanje različitih značenja glagola *gubiti* i njegovih derivata. Da li, s druge strane, analiza semantike glagola *gubiti* može, na neki način, da doprinese istraživanju kategorije posesije? To se, u načelu, može očekivati s obzirom na to da je „dispossession [is] the necessary counterpart and defining element of possession. Without the knowledge of losing, we would not have any reasons to control and hold on to things the way we do“ (Rochat 2014: 1). U završnom delu rada biće reči o tome kako uvid u primere sa značenjem 'gubiti delove tela' može biti od koristi za utvrđivanje unutrašnje strukture kategorije neotuđive posesije.

Značenje 'neko je učinio (češće, dozvolio ili mu se to dogodilo) da nešto prestane da bude u njegovom posedu ili pod njegovom kontrolom' realizuje se i kada je posesor animatni entitet, a posesum deo njegovog tela. S malopre pominjanim srodničkim odnosima ovaj tip posesije čini jezgro neotuđive posesije (up. npr. Heine 1997: 10; Номачи 2006: 167–168; Stassen 2009: 18). Inherentnost relacije se ogleda u trajnom kontaktu između posesora i posesuma i u činjenici da posesor nema kontrolu¹⁹ nad tim odnosom (Stassen 2009: 18–19). Nomaći, inspirisan jednim radom M. Radovanovića (Radovanović 1990), ističe da su u tom tipu posesivnog odnosa neke relacije prototipičnije od drugih jer su određeni delovi tela funkcionalno i životno važniji u poređenju sa drugima i predlaže različite kriterijume za određivanje prototipa (Nomaći 2006: 167–168). Jedan od njih se tiče mogućnosti nepostojanja ili gubitka nekog dela tela, što je dobar pokazatelj stepena nužnosti posesije i, samim tim, njenog prototipa (Nomaći 2006: 168). Treba pri tome uzeti u obzir činjenicu da je stepen nužnosti posesije delom kontekstualno uslovljen i podlozan promenama u zavisnosti od različitih činilaca, npr. stalnost posedovanja zuba ima vrednost (+/–) jer varira u zavisnosti od starosti posesora (up. Nomaći l.c.). Građa koja ilustruje značenje 'gubiti delove tela' može, dakle, poslužiti za utvrđivanje unutrašnje strukture jedne od centralnih kategorija neotuđive posesije. Prema prikupljenoj građi, gube se oči (zenice), nos, uši, ruke, noge, vlasi (kuždrava kosa, životinje dlaku), zubi (kutnjaci).²⁰ Kako se može zaključiti, stepen nužnosti posesije u vezi je sa stepenom udaljenosti posesuma od telesnog centra posesora. Delovi tela koji su periferni (pre svega udovi, a zatim nos, uši, pa i oči), a naročito oni koji izrastaju, poput kose, manje su neotuđivi od onih koji su

¹⁸ O posesiji raspoloživosti up. i Stojanović 1996: 215.

¹⁹ Hajne ukazuje na to da se u literaturi pojam kontrole tumači na bar dva različita načina: pod njim se podrazumeva sposobnost posesora da upravlja posesumom ili mogućnost da posesor okonča vlasništvo nad posesumom. Otuda neki autori smatraju da odnos posesora prema delovima sopstvenog tela uključuje kontrolu zato što je moguće na različite načine upravljati, recimo, glavom, dok drugi drže da se o kontroli u toj posesivnoj relaciji ne može govoriti iz prostog razloga što čovek ne može poništiti vlasništvo nad pomenutim delom tela (Heine 1997: 3).

²⁰ Up. npr. *Već je post'o sasvim star / Organizam stek'o kvar / A nije znao šta je prava stvar / Od rada se ubio / Zube je pogubio / Ali žene nije ljubio* Laboratorija zvuka, *Ljubite bez razlike* (<http://www.svastara.com/muzika/?tekst=15446> [17. 8. 2015]), *Prirodni načini za lečenje gubitka kose* (<http://www.b92.net/mobilni/superzena/694456> [10. 8. 2015]).

bliži središtu.²¹ Prilikom interpretacije primera treba uzeti u obzir semantičke promene zasnovane na metonimijskom modelu 'deo tela' → 'njegova funkcija ili svojstvo'²². Naime, iz pojedinih citata je jasno da posesor ne ostaje bez određenog dela tela usled njegovog potpunog fizičkog odvajanja od celine čiji je, inače, manje ili više neotuđivi deo, već se iskazom referiše na negativno kvalifikovano odstupanje od uobičajenog stanja, svojstva ili funkcije telesnog dela o kome je reč, up. npr. *Ti ne plači, ne gubi očiju* NP Petranović (RJA s.v. *gùbiti*).²³

6. Zaključak

U ovom radu sam pokušala da pokažem da, na sinhronoj ravni, pojam posesije predstavlja okosnicu velikog dela semantike glagola *gubiti* i njegovih derivata, te da su specifičnosti različitih njegovih značenja određene karakteristikama različitih vrsta posesivnih odnosa. Ukazala sam takođe, na dijahronom planu, na paralelizam semantičkog razvoja posesivnih predikatskih konstrukcija i razmatranog glagola. Ali budući da posedovanje i otuđenje posedovanog predstvaljaju, kako je već rečeno, dve strane istog novčića, pokazalo se ne samo da je uvid u kompleksan koncept posesije omogućio bolje poimanje složene značenjske strukture leksičke porodice okupljene oko glagola *gubiti*, već i da podaci o tome šta se i na koji način može (ili pak ne može) izgubiti bacaju svetlost na određene aspekte organizacije pojma posesije.

Literatura

Buck, C. D. 1949. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A Contribution to the History of Ideas*. Chicago, London: University of Chicago Press.

ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков*, 1—. Москва: Наука, 1974—.

²¹ O tome da je ovakva diferencijacija delova tela po principu centar / periferija relevantna za neke semantičko-sintaksičke modele u ruskom jeziku v. Головачева et al. 1989: 97–98. U klasifikaciji posesivnih odnosa prema stepenu neotuđivosti, primenjenoj u ovom radu, delovi tela, sem onih koji izrastaju, ubrajaju se u apsolutno neotuđive posesume, dok se telesni delovi koji izrastaju smatraju relativno neotuđivim posesumima, jer je stepen nužnosti posesije u tom slučaju manji (id. 49).

²² Na pojavu iz domena predikacije neotuđive posesije da se ljudskom biću u ulozi posesora može pripisivati neko svojstvo ili funkcija tako što mu se pripisuje odgovarajući telesni deo koji to svojstvo ili funkciju zastupa, npr. Taj ima oči! [= Taj ima (dobro) oči! = Taj ima (dobar) vid!] — ukazao je, ispitujući pojavu implicitnog obaveznog determinatora, M. Radovanović (Radovanović 1990: 109, 110).

²³ Ista semantička promena prisutna je kod prideva s prefiksom *bez-*, obrazovanih od imenica kojima se referiše na neotuđive posesume, koji često označavaju neposedovanje odgovarajuće funkcije possuma, a ne samog poseuma, up. rus. *бездущный* 'bezosećajan, nemilosrdan', *бессердечный* 'koji nije sposoban za saosećanje', *бездрукий* 'koji ne ume da obavlja manuelne poslove', *безмозглый* 'koji nije sposoban da razmišlja' (Головачева et al. 1989: 60), s.-h. *bezglav* 'zbunjen, izbezumljen; nepromišljen, nerazuman', *bezdušan* 'koji nema sažaljenja, nemilostiv', *besrdan* 'nemilosrdan', *bezmoždan* 'praznoglav, sulud' (PCA).

- Гамкрелидзе, Т. В., В. В. Иванов. 1984. *Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*. I. Тбилиси: Издательство Тбилисского университета.
- Головачева, А. В., В. В. Иванов, Т. Н. Молошная, Т. М. Николаева, Т. Н. Свешникова. 1989. *Категория посессивности в славянских и балканских языках*. Москва: Наука.
- Grickat, I. 1961. Razvoj značenja glagola imati. *Radovi*, XVIII. Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 6, 67–81.
- Grković-Major, J. 2011. The Development of Predicative Possession in Slavic Languages. U *The Grammar of Possessivity in South Slavic Languages: Synchronic and Diachronic Perspectives*, Slavic Eurasian Studies 24, M. Nomachi (ur.), 35–54. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University.
- Heine, B. 1997. *Possession. Cognitive sources, forces, and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hirtle, W. H. 1969. -Ed Adjectives like ‘verandahed’ and ‘blue-eyed’. *Journal of Linguistics*, 6/1, 19–36.
- Ivić, M. 2008. *Lingvistički ogledi*. Treće, dopunjeno izdanje. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Калнынь, Л. Э., Т. Н. Молошная (ур.). 1986. *Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. Категория посессивности*. Москва: Наука.
- Kordić, S. 2002. *Riječi na granici punoznačnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Langacker, R. W. 1995. Possession and possessive constructions. U *Language and the Cognitive Construal of the World*, J. R. Taylor, R. E. MacLaury (ur.), 51–79. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Matasović, R. 2002. Otudiva i neotudiva posvojnost u hrvatskome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 28, 151–160.
- Mazzitelli, L. F. 2015. *The Expression of Predicative Possession. A Comparative Study of Belarusian and Lithuanian*. Berlin, Munich, Boston: De Gruyter Mouton.
- Митковска, Л. 2005. *Изразување посесивност на ниво на именската синтагма во македонскиот и во англискиот јазик*. Докторска дисертација. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Номаћи, М. 2006. О прототипу посесивности и питању неутуђиве посесије (на материјалу српског језика). У *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*, П. Пипер (ур.), 163–173. Београд: САНУ.
- Piper, P. 2001. *Jezik i prostor*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Пипер, П., И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић. 2005. *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, М. Ивић (ред.). Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Нови Сад: Матица српска.
- Radovanović, M. 1990. *Spisi iz sintakse i semantike*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad: Dobra vest.
- RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- РСМ: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–III. Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица хрватска, 1967–1969. IV–VI. Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- Rochat, P. 2014. *Origins of Possession. Owning and Sharing in Development*. Cambridge: Cambridge University Press.

- РСА: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- СП: *Słownik prasłowiański*, 1–. Wrocław etc.: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1974–.
- Stassen, L. 2009. *Predicative Possession*. Oxford: Oxford University Press.
- Стојановић, Р. 2010. Црнотравски речник. *Српски дијалектолошки зборник*, LVII.
- Stojanović, S. 1996. *Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
- Stolz, T., S. Kettler, C. Stroh, A. Urdze. 2008. *Split Possession. An areal-linguistic study of the alienability correlation and related phenomena in the languages of Europe*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Taylor, J. R. 1995. *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. Second Edition. Oxford: Clarendon Press.
- Толстая, С. М. 2008. *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. Москва: Индрик.

Marija Vučković

THE CONCEPT OF POSSESSION AND THE SEMANTICS OF THE VERB *GUBITI* AND ITS DERIVATIVES

Summary

The verb *gubiti* is characterised by very complex semantics with meanings which have changed their place in the hierarchical structure over time. In the paper I deal with some aspects of its presently dominant meaning ‘to misplace, lose’ which, etymologically speaking, is not a basic but a secondary one. The concept of possession is particularly important for this meaning because many types of possessive relations, both prototype and marginal, are present as a presupposition in it. Simply put, everything that is lost had to be previously somehow possessed. The aim of the paper is to highlight parallels in the semantic development of possessive constructions and the verb *gubiti* as well as the specific characteristics of certain submeanings within the sense ‘to misplace, lose’ which can be linked to different types of relations between the possessor and the possessee. In addition to the meanings of the verb *gubiti*, the semantics of some of its derivatives is analysed too.

marivu74@gmail.com